

Nielad świata, oto temat sztuki

Bertolt Brecht

Zabytki zniszczone przez bomby, kosmiczny pejzaż pól po ostrzale artyleryjskim, widoki eksplozji, nowe modele uzbrojenia, zestrzelony sterowiec, żołnierze w okopach, pomniki i groby poległych, zwierzęta wykorzystywane podczas działań wojennych, medale dla bohaterów, Hindenburg, Marinetti... Jednym z najciekawszych wątków przygotowanej przez Georges'a Didi-Hubermana ekspozycji w muzeum Reina Sofia jest pokazanie fragmentów Warburgowskiej *Kriegskarothek* – zdjęć, pocztówek, map, ulotek propagandowych zbieranych i opracowywanych (według starannego podziału na fiszki) przez niemieckiego historyka sztuki podczas Pierwszej Wojny Światowej w celu stworzenia jej wizualnego archiwum. Znaczna część fotografii została przez Warburga odkupiona bezpośrednio od wojska z jasną intencją szczegółowej analizy wojennej ikonografii, demontażu jej powierzchniowych i skrytych znaczeń. To zaledwie niewielka część tego zbioru: większość z ponad 5 tysięcy fotografii zaginęła podczas pośpiesznej przeprowadzki Biblioteki z Hamburga do Londynu w 1933 roku. Dziś w archiwum Instytutu Warburga pozostało 1445 zdjęć zgrupowanych w trzech skrzynkach. Pracy nad ich opracowaniem podjęła się w 2002 roku Claudia Wedepohl, rekonstruując warburgowski podział [zbiory: *Wojna i kultura*, *Przesady związane z wojną*, *Wojna i sztuka*; ten ostatni zawiera podzbiory: *Prehistoria*, *Religia*, *Technika – higiena*, *Poezja*, *Etyka*, *Produkcja uzbrojenia*, *Literatura wojenna*, *Kino* i *Astrologiczne znaki i figury na niebie*].

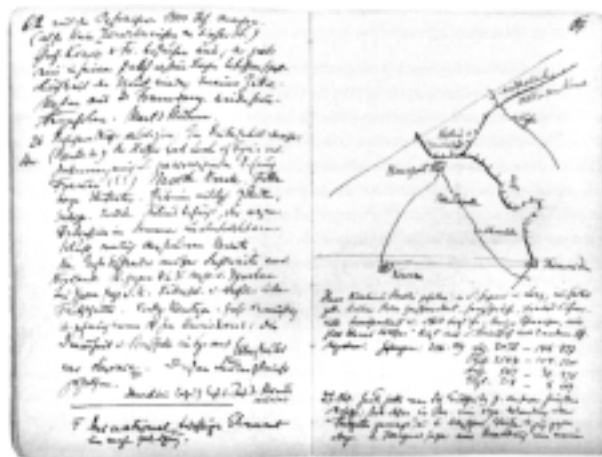
Choć z powodu rozpętanej wówczas w Niemczech antysemitkiej historii Warburg nie mógł wziąć bezpośredniego udziału w wojnie, to, jak w przypadku wielu mu współczesnych (Didi-Huberman przypomina choćby o intrygującym *Carnet de guerre 1914-18* francuskiego historyka Marca Blocha), stanowiła ona punkt zwrotny w jego życiu. Prezentowana na wystawie kolekcja obrazów wojny stanowiła *entourage* – tysiące zdjęć przyklejonych do ścian Biblioteki – słynnego kryzysu psychicznego, który doprowadził Warburga do próby zabicia własnej rodziny i, w efekcie, do paroletniego zamknięcia i kuracji w szpitalu w Kreuzlingen. Ta próba symbolicznego „zabicia siebie” wiązała się ściśle z dramatem samo-negacji, który, jego zdaniem, stał się udziałem europejskiej kultury. Wojenne archiwum Warburga to zbiór objawów zbiorowej historii, wyraz schizofrenicznego rozdarcia kultury zaangażowanej w wojnę wbrew sobie. Równocześnie, jest wyczerpującą antropologiczną typologią przedstawień, wyobrażeń i gestów, które wiążą się nie tylko z nowoczesną wojną i jej mitologią, ale z wojowaniem w ogóle – w tym sensie, jako próba swoistej „ikonografii politycznej”, stanowi ważny krok w ewolucji, która doprowadziła do powstania Atlasu Mne-

TOMASZ SZERSZEŃ

Demony wojny według Warburga. *Kriegskarothek*

mosyne (warto również w tym miejscu odnotować pokrewieństwo pomysłu Warburga z próbą stworzenia „socjologii wojny” w kręgu paryskiego Collège de Sociologie pod koniec lat 30.).

Istnieje jeszcze jeden sposób interpretacji znaczenia *Kriegskarothek* – klucz do niej zdaje się znajdować w zaproponowanym przez Didi-Hubermana zestawieniu Warburga i Goi. Niemiecki historyk sztuki, podobnie jak hiszpański malarz, musi stawić czoła „demonom wojny”: to dramat ludzi Oświecenia zmuszonych sprostać horrorowi wojny, rozpadowi kultury. Obaj reaguja na kryzys otaczając się obrazami, tworząc obrazy, walcząc z obrazami. Wojenne archiwum Warburga spełniało bowiem rolę przestrzeni swoistej „psychomachii”, którą toczył on sam, próbując przezwyciężyć moc obrazów – tych, które przedstawiały nieodwracalne zniszczenia lub pozostając na usługach propagandy tworzyły wojenny (i nacjonalistyczny) mit. Wystawiając się na działanie obrazów, jednocześnie je zaklinając, egzorcyzując, „demontując” ich sensy, próbował nie tylko rozbroić ich magiczną i mityczną moc, ale również wyswobodzić się z pod wpływu „demonów”: przezwyciężyć siebie.

Aby Warburg, linia frontu francusko-niemieckiego. Notatnik, 26 października 1914. Za: *Atlas. Cómo llevar el mundo a cuestras?*, katalog wystawy, Museo Reina Sofia, Madryt 2010, s. 124

Aby Warburg, *Kriegsphotographien*, 1914-18. Fragment wystawy *Atlas. Cómo llevar el mundo a cuestas?*, Museo Reina Sofia, Madryt 2010/11. Fot. Tomasz Szerszeń

Aby Warburg, *Kriegsphotographien*, 1914-18. Fragment wystawy *Atlas. Cómo llevar el mundo auestas?*, Museo Reina Sofia, Madryt 2010/11. Fot. Tomasz Szerszeń

Aby Warburg, *Kriegsphotographien 1914-18*, Za: *Atlas. Cómo llevar el mundo a cuestras?*,
katalog wystawy Museo Reina Sofia, Madryt 2010, s. 384